

TÜRK EL SANATLARINDA KULLANILAN NAZAR MOTİFLERİ VE ALEVİLERDE NAZAR İNANCI

Nuran KAYABAŞI*, Ayşem YANAR**

Özet

Türk kültürünün önemli öğelerinden biri de el sanatlarıdır. El sanatları insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla buldukları, teknolojinin ilerlemesiyle geliştirdikleri ve ihtiyaç fazlasını satarak ek gelir elde ettikleri, çevredeki hammaddeleri, boş iş gücünü ve boş zamanlarını değerlendirmek için yaptıkları uğraşlardır. El sanatları çerçevesinde yapılan ürünlerde kullanılan desenler ve desenleri oluşturan motifler, Anadolu insanının duygu ve düşüncelerini yansıtmakta ve bu ürünlere sanat ve estetik değer katmaktadır. Bu motiflerden özellikle korunma ile ilgili olanları önemli bir kategoride incelenmektedir. İnsanlar nazardan korunmak amacıyla gözden çıkış yolu bulan olumsuz enerjiyi önlemek için gözü andıran motiflerden yararlanmaktadır. Alevilikte nazar değmesine karşı çeşitli inançlar bulunmaktadır ve Anadolu'da bulunan nazar inancı ile benzer özellik göstermektedir. Bu çalışmada, el sanatları çerçevesinde üretilen halı, kilim, çeşitli dokumalar, ağaç işleri, maden işleri (bakır, gümüş vb.), deri, toprak işleri gibi kullanım ve aksesuar amaçlı yapılan ürünler el sanatları hammaddelerine göre sınıflandırılarak nazarla ilgili muska ve nazarlık, göz, pıtrak, el, parmak, tarak, haç ve çengel gibi motifler çeşitli el sanatı ürünlerinde açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nazar, el sanatları, motif, desen, Alevilikte nazar

TURKISH HANDICRAFT MOTIFS FOR EVIL EYE AND THE BELIEFS IN ALEVISM ABOUT THE EVIL EYE

Abstract

In Turkish culture, handicrafts are treated as one of the most important cultural elements. They make handicraft to fill their need, enhance them in parallel with improvement in technology, sell them for additional income, produced them to assess surroundings raw material and free labour and to spend their spare time. Patterns and motifs used in these patterns show emotion and thought of Anatolian people and add artistic and aesthetic value to handicrafts. Especially motifs which are used for conservation are examined in an important category. Humans use motifs which resemble eye to protect themselves from negative energy that believed to radiate from eyes. There are various beliefs in Alevism about the evil eye in

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Ev Ekonomisi Yüksekokulu, El sanatları Bölümü, Ankara/Türkiye, kayabasinuran@gmail.com

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Ev Ekonomisi Yüksekokulu, El sanatları Bölümü, Ankara/Türkiye, ayanar@ankara.edu.tr

which some similarities are found with the Anatolian beliefs. In this research, handicrafts which are produced for use or as accessory such as carpet, rug, some weavings, wood works, metal works (copper, silver etc.), leather, soil works (ceramics etc.) are classified and explained according to their raw materials and motifs on these items which are used for evil eye for example, amulet and evil eye, eye, burdock, hand, finger and comb, cross and hook.

Keywords: Evil eye, handicraft, motif, pattern, evil eye in Alevism

Giriş

Türk kültürü temelini maddi ve manevi değer oluşturmaktadır. Maddi değerlerin en önemlisi ise el sanatlarıdır. El sanatları; temelde insanın ana ihtiyaçlarını giderme isteğinden kaynaklanan, çok basit araç ve gereçlerle yapılabilen, genellikle doğada kolay bulunabilen ya da artık maddeleri hammadde olarak kullanan, yoğun emek ve yaratma gücü isteyen, ortaya çıkardığı üründe fonksiyonel, estetik ve ekonomik olma özelliklerini birleştiren, daha çok boş zaman uğraşısı olmakla beraber asıl uğraşı olarak da yapılabilen bir araştırma alanıdır. Hammaddesi çeşitlilik göstermesine rağmen el sanatları çerçevesinde yapılan ürünlerin desenli olması her zaman istenilen bir özelliktir. Bu desenler en küçük bir noktadan madalyona kadar değişik büyüklükteki motiflerden oluşmaktadır. Motifler; doğum, yaşam ve ölümü simgeleyenler olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Yaşamı simgeleyen motifler içerisinde korunma yani nazarla ilgili muska ve nazarlık, göz, pıtrak, el, parmak, tarak, haç ve çengel gibi motifler kullanılmaktadır.

Nazar, Arapça bir kelime olup; “N-Z-R” kökünden gelen bir mastardır. Yine Türkçede beğenilen bir şeye kıskançlıkla bakmak ve zarar verecek şekilde onu etkilemek manasında “nazar etmek (göz değmesi)”, Arapçada “nazra (işabetü’layn)”, Fransızlarda ‘Mauvais oeil’, Amerikalılarda ve İngilizlerde ‘Evil eye’, Yunanlılarda ‘Matisma’, İranlılarda ‘bed nezer’, Almanlarda ‘Böser blick’ ve Hintlilerde de ‘Sihi’ şeklinde kullanılmaktadır (Haçerlioğlu, 1984:410). “Bakmak, görmek, gözün algılaması, göz ile mülâhaza etmek, bakış atmak, bakışlarını çevirmek, yan bakış, iltifat, itibar, niyet, beklemek, düşünmek, tasarlamak, aklından geçirmek, dikkatini vermek...” gibi anlamlara gelmektedir (Kuzey, 2007:4). Türkçeye geçerken mana değişikliğine uğramış ve “ayn=göz” kelimesi karşılığında kullanılmaya başlanmıştır. Nazar kelimesi, kem göz manasına gelmekle beraber daha ziyade gelme, uğrama, değme ve etme fiilleriyle birlikte; nazara gelme, nazara uğrama, nazar değmesi ve nazar etme şeklinde kullanılmaktadır. Bu deyimler bakmak, isteyerek ve imrenerek bakmak, göz atmak, yan bakış, negatif bakış anlamlarında kullanılmaktadır (Kuşat, 2003:16).

Türk Dil Kurumunun yayınlamış olduğu Türkçe sözlükte ise “Belli kimselerde bulunduğu inanılan; insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala-mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren çarpıcı ve öldürücü güç.” olarak tarif edilmektedir (Anonim a 2011). Kısaca nazar, insan bünyesinden yayılan zararlı ışınların beyin gücüyle beraber belli bir yere odaklanması sonucu, canlı veya cansız nesnelere (insan, hayvan, bitki ve eşya) maddi ve manevi olumsuz yönde etkilemesidir.

Olumsuz enerjinin yerine ifade edilen kötü göz ikiye ayrılmaktadır. Biri bakan tarafından kasten şiddetli etkili kılınan bakış, diğeri ise kasıtsız ama imrenen bakıştır. Biri kötü arzuları taşıyan bir araç gibi, diğeri ise gözün sahibi olan insandan kendi isteği dışında çıkan tehlikeli bir enerji kaynağı olarak görülmektedir. Kimi insanlar nazara meyilli olduklarından yıldızı düşük olarak tanımlanmakta ve kolay etki alanına girmektedirler.

Nazardan korunmak için geçmişten günümüze kadar Anadolu’da yaşayanlar batıl olmasına rağmen dua dışında birçok önlem almaktadır. Örneğin bir çocuğa nazar değdiği düşünülüyorsa ya da nazar değmemesi için; çocuğun kulak arkasına hafifçe kazan karası sürülürken, nazarı değdiğine inanılan insanın ayağının altından toprak alınmakta, çocuğun üstüne atılmakta, ayrıca kişi ile çocuk aynı mekân da ise çocuk çimdiklenmektedir. Nazarı degen kişinin üzerindeki kıyafetinden bir parça kesilip yakılarak çocuğa koklatılmaktadır. Nazarı degeceği inanılan kişinin saçından bir tutam alınarak gözüne sürüldükten sonra çocuğun kıyafetlerinin üzerine asılmaktadır. Ayrıca nazarı degen kişinin bezle kapatılmış olan başının üzerinde içinde su olan bir kap tutulmakta ve bir tavada eritilen kurşun bu suyun içine dökülmektedir. Kurşun su içinde kalp şeklini alırsa kalpten, iğne şeklini alırsa gözden nazar çıktığına inanılmaktadır. Bahçelere nazar değmemesi için ağaç dallarına hayvan kemiği asılmaktadır. Nazara bağlı rahatsızlıkların geçmesi için kişinin başında bir kaba konan tuz çevrilmektedir. Buna benzer birçok inanın günümüzde de uygulamaları halen devam etmektedir (Koşay, 1956:86; Anonim b 2011).

Nazar çeşitli dinlerde farklı algılanmaktadır. İslamiyet’e göre Nazardan korunmanın en sağlıklı yolu dua etmektir. Fatiha Suresi, Ayetü’l-Kürsî, Felâk Suresi, Nas Suresi ve Kalem Suresi (51.ve 52. Ayet) gibi surelerin okunması nazar degen insanın rahatlamasını ve nazarın kötü etkilerinden korunmasını sağlamaktadır. İslam kaynaklarında Hz. Muhammed zamanında Esed Oğulları sülalesinden nazarı degen bir kimsenin varlığından bahsedilmektedir. Bu kimse üç gün çadırından dışarı çıkmaz, bir şey yemez, sonra çadırın bir tarafını kaldırıp oradan geçen bir deveye bakıp ‘Bunun gibi bir deve hiç görmedim.’ dediği an devenin yere düşüp hastalandığı anlatılmaktadır. Hz. Muhammed’i peygamber olarak kabul etmeyenler, nazarı etkili olan bu adamı bulup Hz. Muhammed’i nazarıyla öldürmesi isterler. Nihayet bu adam Hz.

Muhammed'e büyük bir öfke ve kıskançlık duygusuyla bakar. O'na nazar etmeye çalışır. Bu olayın üzerine Kalem suresinin 51. Ayetinin indirildiği söylenmektedir. Bu ayette yer alan 'Nerede ise, kâfirler seni gözleri ile yıkacaklardı.' şeklindeki ifadenin Hz. Muhammed'i bu nazardan korumak ve böyle bir şeyin varlığından haberdar etmek için indirildiği belirtilmektedir (Kuşat 2003:18).

İslam dini bir şey takınılarak korunmayı kabul etmemekte nazardan korunmada Tanrıya sığınarak dua etmek gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak nazara karşı zayıf kimseler nazardan koruduğuna inanılan birtakım nesnelere kullanılmaktadır.

Alevlikte nazar değmesine karşı çeşitli inançlar bulunmaktadır. Bu nedenle nazar değmesine karşı önlemler alınmaktadır. Kurşun dökmek, muska taşımak, bir bez parçası içerisinde sarımsak kökü ve köpek dışkısının bağlanarak taşınması gibi inanışlar bulunmaktadır. Alevi kadınlar tarafından yapılan el sanatı ürünlerde de nazar motifi simgesine rastlanmaktadır. Alevilerin halı ve kilimlerinde yer verdikleri nazar motifleriyle ev halkının ve ev içerisinde bulunan maddi varlıkların korunduğuna, çorap gibi kişinin üzerinde taşınan el sanatları ürünlerde ise bireyin kendisini nazara karşı koruduğuna inanılmaktadır. Bu amaçla dokuma ürünlerinde el, tarak, muska ve çengel gibi nazar motiflerine yer verilmektedir. Alevi kadınlar tarafından yapılan el dokumalarına bakıldığında renk olarak nazar boncuğunda bulunan renklerin, nazar boncuğu şekli olmaksızın herhangi bir formda kullanılması da nazara karşı korunma inancı taşımaktadır.

Nazardan koruduğuna inanılan mavi boncukla bezenmiş takıları kullandıkları yerlere göre sınıflandırmak mümkündür. Nazarlıkların yakaya ve omuza takılması, boyuna asılması, beşiğe takılması, ev dükkân vb. yerlere asılması Anadolu'da çok yaygın bir gelenektir (Akpınarlı 1994:159).

Türkiye'de yaygın olarak kullanılan nazarlık, göz değmesin diye takılan mavi boncuk veya bunun yerini tutan nesnelere nazardan korunma amaçlı kullanıldığı bilinmektedir (Baykal Ertem 2009:3).

Fotoğraf 1. Ahşapta göz boncuğu

Fotoğraf 2. Deride göz boncuğu

Fotoğraf 3. Seramikte göz boncuğu

Fotoğraf 4. Cam ile oluşturulmuş göz boncuğu

Fotoğraf 5. Bakırda göz boncuğu

Fotoğraf 6. Gümüşte göz boncuqları

Fotoğraf 7. Kolan kullanılarak yapılmış göz boncuğu

Anadolu, el sanatları potansiyeli bakımından çok zengindir. El sanatlarında fonksiyonlarına, tekniklerine, hammaddelerine, yörelerine göre bazı sınıflandırmalar yapılmaktadır. El sanatları kullandıkları hammaddelere göre yedi ana grup altında incelenmektedir. Bunlar:

Hammadde olarak lif işleyen el sanatları (halı, kilim, cicim, zili, sumak, keçe, kolan, işlemeler, oyalalar, yazmacılık vb.),

Hammadde olarak ağaç işleyen el sanatları (tavla, biblolar, rahle, vazolar, mühür, kalemler, tespih, ağızlıklar, pipolar, çerçeveler, şemsiye ve baston sapları, takunya, bastonlar ve asalar, sandıklar, düğmeler, taraklar, kaşıklar vb.),

Hammadde olarak taş işleyen el sanatları (kolyeler, bilezikler, kemerler, küpeler, gerdanlıklar yüzükler, halhallar, tepelikler, yaka iğneleri, tespihler, ağızlıklar, şemsiye, baston, bacak sapları, kol düğmeleri, rozetler, pipolar, biblolar vb.),

Hammadde olarak toprak işleyen el sanatları (çanak, çömlek, çini ve seramik),

Hammadde olarak maden işleyen el sanatları (bakır, gümüş, altın, pirinç gibi madenlerin kullanım ve aksesuar eşya yapımı),

Hammadde olarak deri ve hayvansal artıkları işleyen el sanatları (kullanım eşyası ve aksesuar yapımı),

Hammadde olarak ince dallar, saplar ve ağaç şeritleri işleyen el sanatları (sepet örücülüğü günlük kullanım eşyası ve aksesuar yapımı) şeklinde belirtilmiştir (Arlı 1990:17).

İnsanlar el sanatlarında nazardan korunmak amacıyla gözü andıran motiflerden yararlanmaktadır. El sanatları ürünleri üzerindeki motiflerin Anadolu insanının duygu, düşünce, inanç ve isteklerini yansıtması açısından önem taşımaktadır. Bu

motifler özellikle yaşamda korunma ile ilgili olanları, yani nazar motifleri geleneksel motifler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışmada el sanatları çerçevesinde üretilen halı, kilim, çeşitli dokumalar, ağaç işleri, maden işleri (bakır, gümüş vb.), deri, toprak işleri gibi kullanım ve aksesuar amaçlı yapılan ürünler el sanatları hammaddelerine göre sınıflandırılarak nazarla ilgili muska ve nazarlık, göz, pıtrak, el, parmak, tarak, haç ve çengel gibi motifler açıklanmıştır.

Muska ve Nazarlık

İçinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan; taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup nazarı etkisiz duruma getirdiğine inanılan bir yazılı kâğıt veya nesneye muska ve nazarlık denilmektedir. 'Muska' sözcüğü Latince *muskaum*'dan geldiği ifade edilirken diğer yandan Arapça taşımak anlamındaki *hamala*'dan geldiği de düşünülmektedir. Muska sözcüğü insanı kötülüklerden koruduğu için taşınan nesne olarak tanımlanmaktadır. Buna Anadolu'da *hamail*'de (hamayıl/hamaylı) denmektedir (Kuşat 2003).

Nazar boncuğu kadar sık kullanılan muska, nazar dualarının din adamları tarafından şerit şeklinde bir kâğıt üzerine yazmaları ve bu kâğıdı üçgen şekline getirerek deri ve gümüşten yapılmış bir hazne içersine koymalarından oluşmaktadır. Bazen de kumaşa dikilerek boyna ya da elbisenin iç kısmına takılmaktadır.

Nazarlık olarak bireyin omzuna mavi boncuk, yedi delikli boncuk, hurma çekirdeği, kurt boncuğu ve kurt gözü, kartal pençesi, sarı kehribar, yılan kemiği veya kabuğu, kurt kemiği, balık kuyruğu küçük mavi boncuktan yapılan kertenkele, el şekli ve hamayıl, at nalı, boynuz, eski süpürge parçası, sarımsak, yumurta kabuğu, salyangoz, kertenkele kuyruğu, kaplumbağa kabuğu, üzerlik, darı taneleri, karanfil, çörek otu, köpek tüyü, yarası iskeleti, kara boncuk, kurban gözü gibi nesnelere takılmaktadır (Erbek 2002:122).

Şekil 1. Muska ve nazarlık motifleri (Erbek 2002:127)

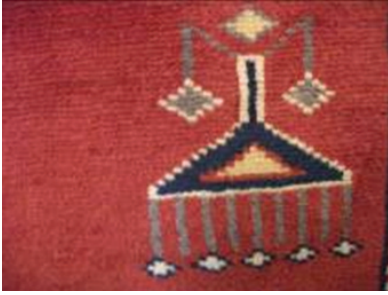
Anadolu'da el sanatlarında nazara ilişkin olarak kullanılan motifler geometrik bir form olan eşkenar üçgenle sembolize edilmektedir. Muska ve nazarlık motifleri çeşitli hammaddeler kullanılarak yapılan el sanatı ürünlerinde farklı şekillerde görülmektedir (Fotoğraf 8, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14). Alevilik kültüründe nazara karşı muska motifinin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 8. Keçeden yapılmış duvar süsü

Fotoğraf 9. Muska şeklinde duvar süsü

Fotoğraf 10. Halıda muska motifi

Fotoğraf 11. Bakır kazanda muska motifi

Fotoğraf 12. Dokumadan yapılmış muska motifli duvar süsü

Fotoğraf 13. Muska formunda küpe

Fotoğraf 14. Çorapta muska ve tarak motifi (Er 2012)

Göz

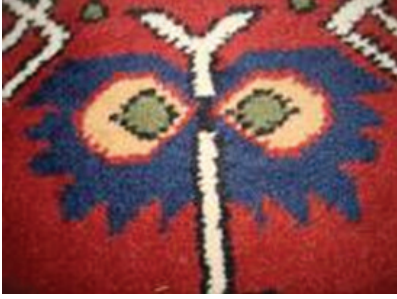
Ruhun dışı açılan, ışığı alma yetisi olan derin bir anlamı ve etki gücü olan göz, iyi niyetli bir bakışın yanında kötü niyetli nazarı taşıyan bakışı da aktaran görsel algı organıdır. Gözlerden çıkan bir enerji neticesinde nazarın ortaya çıktığı inancından dolayı, gözden gelen tehlikeyi yok etmek için göz resimleri de nazarlık olarak kullanılmaktadır.

Geometrik üçgen motifi, en basite indirgenmiş stilize göz formudur. Anadolu dokumalarındaki göz motifleri üçgenin yanında kare, eşkenar dörtgen, dikdörtgen, haç, yıldız şekillerinin geometrik uygulamalarıdır. Bu motifler, günlük yaşamda kullanılan dokumalarda kullanılmaktadır. En sık rastlanan göz motifi, dörde bölünmüş eşkenar dörtgen şeklindedir ve bu motifler yörelere özgü değişiklik göstermektedir (Erbek 2002:128).

Şekil 2. Göz motifleri (Erbek 2002:130)

Geleneksel halı ve kilimlerde göz motifine sıkça rastlanmaktadır. Fotoğraf 15 ve 16'da halı ve kilimde göz motifi görülmektedir. Fotoğraf 17'de ise ahşap üzerinde göz motifi görülmektedir.

Fotoğraf 15. Halıda göz motifleri

Fotoğraf 16. Kilimde göz motifi

Fotoğraf 17. Ahşapta göz motifi

Pıtrak

Pıtrak, dikenli tohumları hayvanların kıllarına ve insanların giysilerine takılan bir yıllık otsu bir bitkidir. El sanatlarında kullanılan pıtrak motifi bu bitkinin stilize edilmiş halidir. Pıtrağın dikenli tohumlarının kötü gözünün etkilerinden koruduğuna inanıldığından dolayı el sanatlarında nazar motifi olarak kullanılmaktadır. Pıtrak; eşkenar dörtgen, kare, dikdörtgen şekillerinin dışında belirli uzunlukta yan yana sıralanmış çubuklar şeklinde yer almasıyla oluşan motiftir.

Şekil 3. Pıtrak motifleri (Erbek 2002:111)

Pıtrak motifi el sanatlarının tüm alanlarında kullanılmakta ancak yoğun olarak halı ve kilimlerde görülmektedir (Fotoğraf 18 ve 19).

Fotoğraf 18. Kilimde pıtrak motifi

Fotoğraf 19. Halıda pıtrak motifi

El, Parmak ve Tarak

Mütevazi yaşamıyla Müslümanlara örnek olan Hz. Muhammed'in "Vücudumun bir parçası, gözümün nuru, kalbim, ruhum ve vicdanım." dediği, soyunu devam ettiren kızı Hz. Fatma, Aleviler arasında özel bir değere, halk inançlarında farklı bir konuma sahip olup Anadolu'dan Hindistan'a kadar Fatma'nın Eli'nin kötülüklerden koruduğuna inanılmaktadır (Anonim c 2011).

Bir gün Hz. Muhammed abasını çıkarmış, yarısını kendi üzerine kalan kısmını da Hz. Ali, Hz. Fatma ve oğulları Hasan ve Hüseyin'in üzerine örtmüştü. Böylece abanın altında beş kişi olmuşlardır. Buna 'Pençe-i Ali Aba' denilmektedir. Buna göre başparmak Hz. Muhammed, işaret parmağı Hz. Ali, orta parmak Hz. Fatma diğer iki parmak ise Hasan ve Hüseyin sayılmaktadır. Bu nedenle elin ve beş sayısının uğuru Anadolu uygarlıklarından günümüze kadar anlamını yitirmeden gelen inançlardan biri olmuştur. Ayrıca Fatma ana eli bereketin ve bolluğun ve ayrıca işlerin çabuk bitmesini sağlayan bir sembol haline gelmiştir (Erbek 2002:112). Alevilik inancında da el, parmak ve tarak motifi çok önemli motiflerdendir.

Halı, kilim ve tüm el sanatlarında parmak ve ona çok benzeyen bir çubuk üzerinde aşağı yönlü akan ışınları da simgeleyen tarak motifleri üçlü, beşli, yedili ve katları sayıları kullanılmaktadır. El motifi bire bir veya stilize olarak kullanılmakta, bazen orta kısmında göz motifi de yer almaktadır.

Şekil 4. El, parmak ve tarak motifleri (Erbek 2002:116)

El, parmak ve tarak motiflerine halı, kilim, zili gibi dokumalarda ve gümüş ve seramikten yapılan duvar süslerinde sıkça rastlanmaktadır (Fotoğraf 20, 21, 22, 23, 24 ve 25).

Fotoğraf 20. Gümüşte Fatma Ananın el motifi

Fotoğraf 21. Seramikte Fatma Ana el motifi

Fotoğraf 22. Halıda el motifi

Fotoğraf 23. Kilimde tarak motifi

Fotoğraf 24. Cicimde tarak motifi

Fotoğraf 25. Zilide tarak motifi

Haç

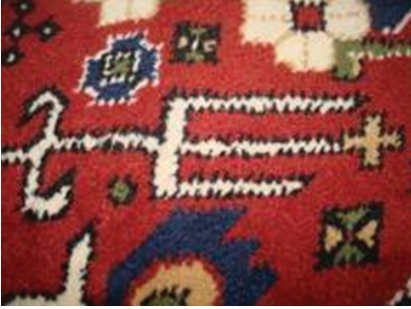
Nazardan korunmak için kullanılan motiflerden biride haçtır. Haç motifi, mal, mülk ve canı korumada kullanılmakta ve yaşamı simgeleyen motifler içerisinde yer almaktadır. Haç motifi bir dairenin içine merkezi daire ile aynı olarak yerleştirilmiş kare şekli ve bu karenin iki dik açısının merkezde kesişimi ile oluşmaktadır.

Haçın dört ucu dik açılarla birleştirildiğinde ise bir kare ve dört adet üçgen formu ile karşılaşılmaktadır. Haç formu yatay ve dikey iki çizginin kesişmesinden oluşmaktadır. Haç motifinin dört yana dağılmasının kötü bakışları dört parçaya bölüp dört bir yana savurduğuna inanılmaktadır (Erbek 2002:134). Aleviler, el sanatlarında çarkı-feleğe benzeyen haç motiflerini kullanmaktadırlar.

Şekil 5. Haç motifleri (Erbek 2002:137)

Halı, kilim ve ahşap ürünlerde haç motifi yaygın olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 26, 27, 28 ve 29).

Fotoğraf 26. Halıda çengel, tarak ve haç motifi

Fotoğraf 27. Halıda haç ve göz motifi

Fotoğraf 28. Ahşapta haç motifi

Fotoğraf 29. Halıda haç ve pıtrak motifi

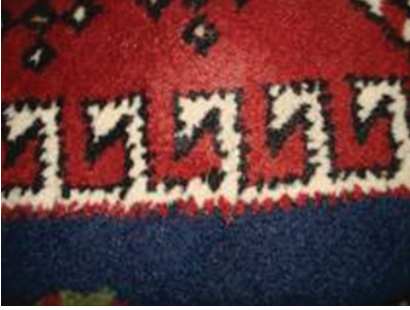
Çengel

Bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri demir olarak bilinen çengel genellikle 'S' harfi şekli motif olarak el sanatlarında kullanılmaktadır. Çengel motifi zıtlıkları ifade ederek insanlar arası uyumu ve birlikteliği de anlatmaktadır.

Şekil 6. Çengel motifleri (Erbek 2002:141)

Çengel motifleri el sanatlarının her alanında kullanılmasına rağmen halı, kilim ve cicimlerde daha sık kullanılan bir motiftir (Fotoğraf 30, 31, 32 ve 33).

Fotoğraf 30. Halıda çengel motifi

Fotoğraf 31. Cicimde 'S' formlu çengel motifi

Fotoğraf 32. Kilimde çengel motifi

Fotoğraf 33. Dokumada çengel motifi (Hanife Er 2012)

Sonuç

Türk kültüründe motiflerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Türk insanı sevincini, üzüntüsünü, özlemine, öfkesini, sevgisini kısaca bütün duygu ve düşüncelerini anlatmada motifleri kullanmışlardır. Korunma ile ilgili olan nazar motifleri muska ve nazarlık, göz, pıtrak, el, parmak, tarak, haç ve çengel olarak bilinmekte ve özellikle halı, kilim, cicim, zili, sumak gibi dokumalarda; cam, deri, bakırdan yapılan ev ve aksesuar ürünlerinde kullanılmaktadır. İnsanlar korktukları şeyin üzerine gitmeli düşüncesiyle nazardan korkularını bu motifler aracılığı anlatmaktadırlar. Bu motiflerin dışında nazara karşı akrep gibi hayvansal motiflerden de yararlanılmaktadır. Alevilerde de nazara karşı kullanılan motifler diğer nazar motifleriyle benzer olmasına rağmen form ve renklerde çok az değişiklik göstermektedir. Türk kültüründe nazar inancı çok önemli bir yer tutmakta ve bu nedenle yapılan el sanatlarında kullanılan motiflerde de önemi görülmektedir. Buna bağlı olarak kültürün devamlılığı, gelecek nesillere el sanatlarının ve motiflerin aktarılması ve yaşatılması açısından bu konuda yapılan çalışmalar çok önem taşımaktadır.

Kaynakça

- AKPINARLI, F. (1994:158-164). Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri.s;158. 22-23 Aralık 1994.Ankara.
- Anonim a (2011). <http://tdkterim.gov.tr/bts/> .Erişim Tarihi: 17.07.2011. Erişim Tarihi: 10.00.
- Anonim b (2011). <http://www.konaktepe.net/index.php/inanclar> Erişim Tarihi: 10.07.2011. Erişim saati: 15.00.
- Anonim c (2011). <http://www.yeniaktuel.com.tr/top103,165@2100.html>. Erişim Tarihi:18.07.2011 Erişim saati:14.00
- ARLI, M. (1990). Köy El Sanatları, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi yayınları, 1185, Ankara.
- BAYKAL ERTEM, F. (2009). Dokumalarda ve Nazarlarda Görülen Nazar Motifleri. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı. Geleneksel Türk El Sanatları Bilim Dalı.Yüksek Lisans Tezi.
- ER, H. (2012). El dokuma ve örücülük koleksiyonundan.Sivas.
- ERBEK, M. (2002). Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri. T.C.Kültür Bakanlığı Dumat ofset ltd. Emek Cilt Evi. Birinci Baskı, Temmuz, Ankara.

- HANÇERLİOĞLU, O. (1984). İslam İnançları Sözlüğü. Remzi Kitabevi. s;410. İstanbul.
- KOŞAY, H. Z. (1956). Nazarlıklar. Türk Etnografya Dergisi sayı: 1s;86-90. Maarif Basımevi, Ankara.
- KUŞAT, A. (2003). Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Psikolojik Bir Yaklaşım. Laçın yayınları; 16s; 16-24, Kayseri.
- KUZEY, M. (2007). Kur'an ve Sünnet'te Nazar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kalam Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Konya.